

GÉCZY ZOLTÁN

napközis tanár

Langler Waldemar Általános és Felnőttképző Iskola

Budapest

Az állami iskolarendszerű felnőttképzés előzményei Szécsényben¹

A XIX. század második felétől a munkásság Magyarországon is létrejött, és egyre inkább szervezetekbe tömörült, amely szervezetek nagy szerepet játszottak a felnőttképzés életben tartásában és fejlesztésében. Országszerte megalakultak a munkások önképző egyesületei az analfabetizmus felszámolására és az elemi ismereteken kívül társadalom- és természettudományos ismeretek elsajátítására. 1880-ban megalakult a Szécsényvidéki Gazdasági Egyesület is, a század utolsó évtizedeiben pedig a Tejszövetkezet és a Sajtoda. Máris megteremtődtek a feltételek egy tejgazdasági munkásiskola megalakulására.

Az 1890-es években megkezdődött a felnőttképzés intézményeinek kibontakozása és a népműveléstől való viszonylagos elkülönülése. Ekkor az Országos Magyar Gazdasági Egyesület támogatásával a parasztság mezőgazdasági szakismereteit fejlesztő tanfolyamok indultak, melyek Szécsényben az I. világháború után is működtek.

1908-ban Jancsó Benedek a Vallás- és Közoktatási Minisztérium vezető munkatársaként, új törvényjavaslatot készített az iskolán kívüli oktatásról. A „lex Jancsó”-t nem fogadták el, de 1911-ben rendeleti úton mégis életre hívták. E rendelet hatására számos felnőttművelő szervezet jött létre az országban: egyesületek, társaságok, körök stb. formájában. Szécsényben 1909-ben alakult meg az Iparos és Kereskedő Ifjak Köre, 1911-ben a Kaszinó, a Katolikus Népkör és a Függetlenségi Kör működött. E szervezeteknek rejtett politikai küldetésük is volt.

A két világháború közötti időszakot a KALOT – (Katolikus Agrárfjútsági Legényegyesületek Országos Tanácsa), a cserkész- és a népfőiskolai mozgalmak jellemezték. Ekkor indultak a múlt századi formákat továbbfejlesztve az ezüst- és aranykalászos gazdatanfolyamok és a téli gazdasági tanfolyamok. Országos irányzat volt még – a háborús időszak miatt – a levelezőképzés (országos intézménye: a LOK), a helyi légtalmi tanfolyamok (a mai polgárvédelem előzményei) és a lövészet tanfolyamok.

A II. világháborút követő első években két irányelv érvényesült: az iskolarendszerű felnőttképzés (dolgozók iskolái) és a teljes felnőttélelet felölélő képzés-önképzés. A szécsényi mezőgazdasági szakoktatás 1946-tól aranykalászos gazdaképző iskola formájában ápolja és folytatja országos szintű és helyi hagyományait. 1948 után a népfőiskolák ellehetetlenültek, megindult a kommunista politika eszméinek terjesztése. Munkahelyi oktatások és iskolarendszerű politikai képzések indultak Szécsényben, az akkori értelmezések szerint alsó- és középfokon. Az egyházi novíciusképzés szünetelt 1989-ig.

Szécsényben a dolgozók iskolái rendszeresen, folyamatosan működtek. A Dolgozók Általános Iskolája az 1980-as években megszűnt, az egész képzési rendszer szerkezeti változása és a helyi érdeklődés hiánya miatt. A középfokú általános és szakmai képzés mind a mai napig

¹ Részlet egy terjedelmesebb Szécsény felnőttnevelésének története és néhány oktatástörténeti vonzata című dolgozatról. (Szerk.)

működik, a korábbi évtizedekhez viszonyítva kisebb mértékben. E képzések az 1990-es években stagnáltak. Ennek egyik indoka a helyi magas munkanélküliségi ráta és a helyi mezőgazdaság állami támogatású szövetkezeteinek teljes megszűnése, továbbá a munkanélküliek átképzésének kialakulatlansága. A középfokú dolgozók iskoláiba nagyrészt munkanélküliek, illetve gyesen lévő kismamák járnak.

A téli gazdasági iskola és tanfolyam

Magyarország első téli gazdasági iskolái a német téli gazdasági iskolák mintájára szerveződtek. A téli gazdasági tanfolyamokat már 1898-tól szervezte a Földművelésügyi Minisztérium.²

1909-ben Darányi Ignác földművelésügyi miniszter támogatásával megindult a magyar nép háziipari oktatása, mind gazdasági, mind szociális és erkölcsi tekintetben. Tanerők bevonásával támogatta a gazdasági egyesületeket és közösségeket a téli gazdasági háziipari tanfolyamok megrendezésében. 1909-ben, a téli időszakban 56 helységben, Nógrád vármegyében három helyen, – köztük Szécsényben is – indítottak ilyen tanfolyamokat, amelyeken meg lehetett tanulni a kosárfonás, a fafaragás, szalma- és gyékényfonás, seprű- és kefekötés mesterséget. Szécsényben 1909 decemberében megkezdődött a tanfolyam.

1930-ban befejeződött egy ezüstkalászos gazdatanfolyam Szécsényben. Egyetlen fellelhető bizonyítékunk egy fotográfia, amely az akkori Népház udvarán készült a tanfolyam tanáráról és végzett hallgatóiról. A képzésen résztvevők mind férfiak voltak.

1935-ben a szécsényi lakosság nagy érdeklődést tanúsított a gazdasági tanfolyamok iránt, amelyeken a gyümölcsfák oltását, szemzését és permetezését oktatták. Ezekben a tanfolyamokon a 30-40, húsz év körüli gazdalegény vett részt. A téli tanfolyamokat a Népház nagytermében (ma magánház) tartották. A gazdasági szaklapok igen nagy szolgálatot tettek az akkori „mind nagyobb jelentőségű gyümölcsfakertészetnek” (pl. a Magyar Gyümölcs című folyóirat).³

A szécsényi Ferences Kolostor Levéltárában található Templomi Hirdetések Könyvének (1938. szeptember 4. – 1940. szeptember 8.) 1939. november 26-i keltezésű közleményében is nyomát találtam a téli gazdasági tanfolyam működésének. A tanfolyam 3 hónapig tartott és helyszíne szintén a Népház épülete volt. A résztvevők 20 év feletti férfiak voltak.

A téli gazdasági iskola oktatási és szervezeti formájában is igazodott a helyi kisgazda társadalom tulajdonságaihoz és igényeihez. Erről az alkalmazkodásról és az oktatás minőségéről a tanfolyamokhoz hasonlóan figyelembe véve az akkor gazdasági viszonyokat és lehetőségeket, csak az elismerés hangján szólhatunk. Az iskola állandó tanerejét a földművelésügyi kormányzat támogatta, óraadókról és gyakorlati oktatókról is gondoskodott. A szakmai és gyakorlati tárgyak többségét okleveles tanítók oktatták Szécsényben. A háziipar oktatására képecsített mesterembereket alkalmaztak óraadóként.

A zöldmező-mozgalom hatása Szécsényben

A zöldmezőgazdálkodás a mezőgazdasági termelési rendszerekben a rét- és legelőterületek intenzív fejlesztésének, az okszerű takarmánygazdálkodásnak megvalósítását tűzte ki célul. Meghatározták a zöldmező-gazdasági viszonyokat, kapcsolódott az állattenyésztéshez, a földműveléshez és a közellátáshoz. Az állandó problémaként felmerülő jelentős üzemköltség az intenzív zöldmező-gazdálkodás segítségével 20-30%-os csökkenést eredményezhetett.

² Dr. Szávai Ferenc: *Gazdaképzési rendszerek*. Pécs, 1996. 87. p.

³ Tóth Árpád: *Szécsény nagyközönség lakosságának lelkölete és kultúrája*. Sopron, 1935. 11. p. (kézirat)

A magyarországi zöldmező-mozgalmat az a felismerés indította el, hogy a XIX. század óta a művelési ágakban kialakult jelentős mértékű eltérést kiegyenlítsék, valamint hozzájárult a német példa hatása is. A rét- és a legelőterület csökkenése maga után vonta a takarmány mennyiségének visszaesését is, megnövekedett a drágább szántóföldi takarmányok vetésterülete. 1873–1913 között a szántóterület 34,7%-ról 45,5%-ra nőtt, míg a rét 13,3%-ról 9,2%-ra, a legelő pedig 14,8%-ról 11,8%-ra csökkent.⁴

Szécsényben 1935-ben tartottak a zöldmező-mozgalom által rendezett tanfolyamot. A szécsényi templomban található *Historica Parochiae Szecsényiensis* elnevezésű iratanyagban az alábbiak találhatók ezzel kapcsolatban: „...A rétek-legelők javításával foglalkozó Zöldmező-mozgalom rendezett tanfolyamot s az a mai napon fejeződött be. A résztvevők, kb. 60 férfi bevonult templomunkba a 8 órás szentmisére...” (1935. december 1.)

A Tejgazdasági Munkásnőképző Iskola története

Fényes Elek, a reformkor statisztikus-geográfusa így jellemzi 1837-ben Szécsényt:⁵ „...határja Szécsénynek igen áldott: így az Ipoly felé gazdag rétekkal, délre termékeny, majd szép makkos erdősséggel és szőlőhegygel dicsekedhetik.” Bár Nógrád megye talaja mezőgazdasági termelésre nem volt a legeszményibb, mégis évszázadokon át határozottan mezőgazdasági jellegű vidék volt. Igen szorgalmas népe virágzóvá tudta tenni a szántóföldeket.

A kiegyezés után a gazdálkodás sokirányú fejlődése következtében a legkülönbözőbb mezőgazdasági szaktatási intézmények (tejgazdasági, kertészeti, méhészeti, borászati stb.) alakultak hazánkban. Ezek közül a múlt század végén a legnagyobb jelentőségük a tejgazdasági iskoláknak volt. Összefüggött ez a nyugati eredetű, termelékenyebb hegyi és lapály fajták elterjedésével, a tej és tejtermékek fokozódó fogyasztásával, valamint a szakmunkások iránti kereslettel.

A tejgazdasági ismereteket először csak a gazdasági tanintézetek és a földművesiskolák terjesztették. 1886-tól a fokozódó érdeklődés és a tejgazdaság széleskörű meghonosítása érdekében az Országos Tejgazdasági Felügyelőség (OTF) az ország több részén rövidebb időre terjedő tanfolyamokat rendezett. Később pedig a Földművelésügyi Minisztérium (FM) irányításával szervezett tejgazdasági iskolákban indult meg a tanítás és a gyakorlati képzés.⁶

A századfordulón működő öt tejgazdasági iskola között szerepel „a nagyszécsényi tejgazdasági munkásnőképző iskola, amely 1897. május 1-jén nyílt meg.” Az országban ez volt az egyetlen, ahol csak nőket képeztek ki.⁷ Nem véletlen, hogy az iskola Szécsényben indult, itt volt ugyanis akkor a megye legjobban működő tejszövetkezete és sajtüzeme. (Tejszövetkezet és Sajtoda – a volt tejüzem elődje.) A millennium idején évi 400 000 liter tejet dolgoztak fel sajtúknak, s termékükkel a millenáris nagydíjat nyerték el.⁸ A tejszövetkezet jó működése pedig összefüggött azzal, hogy Szécsény környékén volt a legfejlettebb megyénk szarvasmarhatenyésztése.

Borovszky Samu feljegyzései szerint a szécsényi iskola 11 évig állott fenn, s ez idő alatt 86 tanuló végzett. A tanulmányi idő az első évben 6 hónap volt, mely 1900. december 1-től egy évre nőtt. Évente átlagosan 8–10 hallgatója volt. 18 évesnél idősebb „szakmai gyakorlattal

⁴ Pinkovich József: Zöldmezőgazdálkodás és takarmánymérlegünk. Bp. 1939. 1-6. p.

⁵ Czudor István–Hüse Lajosné: Jubileumi évkönyv. Készült a szécsényi mezőgazdasági szakképző iskola fennállásának 50. évfordulója alkalmából. Szécsény, 1996. 7. p.

⁶ Tóth István: A szécsényi tejgazdasági munkásnőket képző iskola. In: Antal Károly (szerk.): Szécsényi Honismereti Híradó. 1979. 1. sz. 44-48. p.

⁷ Csiki László: Mezőgazdasági szakoktatásunk kialakulása, fejlődése és mai helyzete. Bp. 1943. 59. p.

⁸ Ruzinkó Antal: A szécsényi tejszövetkezet és sajtoda keletkezése és leírása. Szécsény, 1896.

rendelkező” leányok és asszonyok is tanulhattak. Feltétel volt a jelentkezéshez legalább az elemi iskola négy osztályának elvégzése és a jó magaviselet.

Ez a viszonylag kis létszám jellemezte az ország mezőgazdasági szakoktatási iskoláit, amit azzal magyaráztak, hogy a szakoktatás egy-egy intézményen belül sohasem lehet tömegoktatás. Így nem is hasonlítható össze más iskolatípussal. Alapos és gyakorlati irányú szakoktatást kizárólag jól képzett tanár nyújthat, kevés számú hallgatónak. Ebből következik, hogy *nem a tanulók számát kell egy-egy iskolán belül növelni, hanem a tömegoktatás szolgálatában álló iskolák számát kell gyarapítani, hálózatát sűríteni.* Ez az érvelés helyes, de csak részben fedi a valóságot. Az igazság az, hogy a mezőgazdasági szakoktatás 1945 előtt sohasem tudta megoldani a tömegoktatást, és szinte kizárólag a földbirtokosok szükségleteinek, igényeinek megfelelően gyarapította a kormányzat az iskolák számát, és képezte ki az elméleti és gyakorlati oktatást végző szakembereket. Az iskolahálózat komolyabb bővítésére csak a második világháború előtti években került sor. Minden bizonnyal Szécsényben is meg lehetett volna oldani, két szakember beállításával, évenként legalább 20 tanuló – köztük parasztfiatalok – kiképzését. Olyan fiatalokét, akik a tanultakat saját gazdaságukban hasznosíthatják. A szarvasmarha-tenyésztés és tejtermelés iránt mindjobban érdeklődő nógrádi parasztság részéről az igény meg is volt.

Az iskola működéséről egyébként részletesebb leírást eddig még nem sikerült találnom, arról sincs hiteles adat, hogy a végzetek hol helyezkedtek el, hogyan hasznosították a szerzett ismereteket. Az alábbiakban a Nógrád-Honti Ellenzék című folyóirat 1898. május 12-i számában megjelentetett felvételi hirdetemény teljes idézetét olvashatjuk: „A tejjgazdasági munkásnőket képző m. k. iskolában Nagy-Szécsényben folyó évi június hó 1-jén fog az ez évi második tanfolyam megkezdődni. A hat hónapra terjedő tanfolyamra erős, ép és egészséges testalkatú, kifogástalan előéletű, legalább 18-ik életévüket betöltött nők vétetnek fel, kik teljes ellátásban részesülnek és azonkívül havonként 4 frt. munkabérváltságot is kapnak. A felvételi kérvények az iskola felügyeletével megbízott nagy-szécsényi tejszövetkezet igazgatóságához címzendők és május hó 18-ig benyújtandók. A kérvényhez keresztlevelet, orvosi és erkölcsi bizonyítványt kell csatolni. Ugyanezen iskolának jelen tanfolyamát május hó 31-én végző tanulók egynémelyike állást keres. Azért mindazon gazdák, kiknek a tejkezelés és vajkészítésben alaposan képzett, szegény igényű munkásnőkre van szükségük, forduljanak ezzel a kérelmükkel ugyancsak a fentvezetett szövetkezet igazgatóságához.”

Az iskolavezetői feladatokat kezdettől fogva özv. Laky Józsefné igazgató-tanítónő látta el és tanította a közismereti tárgyakat is. Rajta kívül még egy tagja volt a „tantestület”-nek: Madarász Iván állami vajmester, illetve az utolsó években Tóth Antal vajmester. Ők tanították a szaktárgyakat, és vezették, irányították a szakmai gyakorlatokat. A hangsúly főleg ez utóbbin volt. A szakmai elméleti oktatás keretében a tej kémiai és fizikai tulajdonságait ismertették.

A tejjgazdasági iskolák kettős céllal működtek. A „hallgatónak”, (a szakiskolákban használt megkülönböztető elnevezés) elsősorban el kellett sajátítani a helyes fejtést, tejkezelést, hűtést, a vajgyártást, csomagolást, valamint az e munkálatoknál használt gépek és eszközök kezeléséhez szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket. Szécsényben ezek kívül a sajtgyártással is megismerkedtek. El kellett látniuk a tehének ápolását, takarmányozását és a legeltetését, továbbá érteniük kellett az üzekedés ellenőrzéséhez, a borjazással kapcsolatos segítségnyújtáshoz és a borjak felneveléséhez is. Miután a hallgatók leányok voltak, az elsődleges a tejjgazdasági ismeretek elsajátítása volt.

Az iskola megszűnése egybeesett azzal, hogy a Pulszky-féle 6000 holdas birtokot a Gross család megvette, és ők nem áldoztak az iskola fenntartására. 1908-ban „...megszüntettetett a nagyszécsényi tejműkásnőket képző iskola, mely helyett Csákován állítatott fel tejműkásképző iskola.” (Csákova-Csókavár-nagyközség Temes megyében. Az 1900. évben

megjelent Helységnevtár szerint.) A megszűnés feltehetően összefügg a tejszövetkezetek fejlődésében bekövetkezett visszaeséssel, ami épp erre az időre esik. Szövetkezeti szakírók szerint, egyrészt politikai okok – pártvillongások hatása a gazdasági életre – gátolták a tejszövetkezetek továbbfejlődését, másrészt az „elhelyezkedést kereső mozgékony magántőke” vette át a tejkereskedelem nem csekély hasznát nyújtó üzletágát a kevésbé mozgékony szövetkezeti tőkéktől. Szécsény esetében viszont az is fennállhatott, hogy ekkorra a földbirtokosok részéről az ilyen képzettségű szakmunkások iránti „kereslet” megszűnt.

1908-tól 1936-ig, tehát majd három évtizedig, Nógrád megyében a mezőgazdasági szakmai és gyakorlati ismeretek terjesztését a fiatalok részére csak az elemi iskolák, illetve a gazdasági ismétlő, később továbbképző iskolák végezték. Ezeknek pedig „...tanterve, foglalkozási ideje, látogatottsága teljesen formálisnak tekinthető”. Vonatkozik ez az ismétlő iskolák többségére, bár kivétel azért volt!⁹

1936. november 1-jén kezdődik el újra az iskolaszerű mezőgazdasági szakoktatás, amikor Balassagyarmaton megnyílik – külön erre a célra épült iskolában – a Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Téli Gazdasági Iskola és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás.

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. A borítékra feltétlenül írják rá, hogy *kézirat*. Csak „gépelt”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot jól áttekinthető kettes sortávolsággal, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfeleléséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Azoktól a szerzőktől, akik megfelelő feltételekkel rendelkeznek, számítógéppel írt kéziratot kérünk lemezen és nyomtatva is.

Nagyon fontos, hogy külön lapra fölírják *beosztásukat, munkahelyük, iskolájuk pontos nevét, helyét, valamint irányítószámát lakcímüket*.

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk, Szerkesztőségünknel is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem örzünk meg és nem is küldünk vissza.

⁹ Balogh Sándor (szerk.): Nógrád megye története 1969-1974. II. kötet. Salgótarján, 1975. 97. p.